

Vladimir Kokole

N o v a Z e l a n d i j a
(Nadaljevanje)

III. B21/1955-1

430 949 00600

Evropska kolonizacija je zajela Novo Zelandijo kasneje kot so-
sednjo Avstralijo. Prva desetletja po Cookovem obisku so bili edi-
ni Evropejci, ki jih je zaneslo na obale daljnega otoka lovci na
kite in tjulne pa razni pustolovci in pobegli kaznjenci. Tu in tam
so se za stalno naselili na ozemlju, ki so jim ga domačini prodali
za puške in žganje. Šele v prvih desetletjih 19. stoletja so pri-
šli prvi kolonisti po sistematičnem načrtu dveh kolonizacijskih
družb, New Zealand Colonization Association in zlasti New Zealand
Company. Slednja je bila ena izmed onih, ki so jih ustanavljali v
Veliki Britaniji za načrtno naseljevanje britanskega življa v pre-
komorskih posestih. Njen ustanovitelj Edward G. Wakefield je zbral
skušnje prekomorskega izseljevanja in naseljevanja, ki je bilo vse
prepogosto močno stihijsko in je izluščil iz tega nauk, da je ko-
lonizacija stvar, ki jo je treba voditi in usmerjati od začetka do
kraja. To je pomenilo, da izseljencev po prihodu v novo domovino
niso prepustili usodi in njihovi lastni iznajdljivosti in prilag-
odljivosti, marveč so jim oskerbeli tudi nova naselja in možnosti
za zaposlitev in proizvodna sredstva. Novozelandskim kolonistom je
to oskrbela zlasti družba New Zealand Company. Ko je Velika Brita-
nija l. 1840 anektirala oba otoka in jo proglasila za svojo kolo-
nijo, se je naseljevanje šele prav razmahnilo, čeprav se je začelo
že petnajst let prej. L. 1839 sta bila ustanovljena Auckland
in Wellington. Tudi južni otok je prišel kmalu na vrsto. Leta 1848
je skupina presbiterijanskih Škotov ustanovila Dunedin in dve leti
kasneje so angleški kolonisti postavili Christchurch. Okrog teh
središč in še nekaterih krajev na obali je naseljevanje seglo v
notranjost dežele. Maori so odgovorili na to širjenje sprva z
nezaupanjem, kasneje pa z odkritim uporom. Kolonisti so se namreč
naseljevali na zemlji, ki jo je družba kupila od prvih naseljen-
cev, ki so od lahkovernih domačinov, Maorov, pridobili ogromna
ozemlja, za katera največkrat nikoli ni bilo jasno, kaj vse obse-
gajo. Iz mejnih sporov sta nastali dve divji vojni med domačini in
kolonisti (od l. 1844-1846 in 1860-1870). Rezultat te krvave borbe
je bil, da so se Maori obdržali v nekaterih predelih na severnem
otoku, kjer so bili že prej bolj gosto naseljeni, ostalo pa so mo-
rali prepustiti kolonistom. Na južnem otoku, kjer se Maori zaradi
hladnejšega podnebja nikoli niso bolj na široko naselili, so ob-
stali do danes le izjemoma. V ostalem so prevzeli Maori proti kon-
cu prejšnjega stoletja in kasneje od kolonistov ne le njihovo noš-
njo, temveč tudi sicer njihov način življenja. Začeli so gojiti
krompir in koruzo, lotili pa so se tudi živinoreje, ki je prej do-
mala niso poznali. Izven zanje določenega ozemlja, ki leži v glav-
nem v osredju severnega otoka, se tudi pozneje, ko so dobili ena-
kopravnost niso več razšli. Število Maorov se je po hudih pokolih
v šestdesetih letih preteklega stoletja skrčilo, na cca. 40.000.
Pozneje pa je začelo krepko naraščati in jih je danes 114.000. Za-
radi vedno večjega števila kolonistov pa je njihov relativni de-
lež padel. Pred sto leti, 1851, je bilo na Novi Zelandiji le 26.700
priseljencev iz Evrope. Danes znaša število "belega" prebivalstva
skoraj že dva milijona (1951-1826000).

Skoraj vsi kolonisti, ki so se naselili na Novi Zelandiji, so
prišli z Britanskega otočja, in čeprav so bili prvotno Angleži,
Skoti, Irci in Valežani, so jih enoten jezik in prevladujoča an-
gleška tradicija pa seveda prilike novega okolja do danes zlele v
nekaj, kar je že močno blizu posebnemu narodu, za katerega pa je

Velika Britanija še vedno "stara domovina". Dejansko je ta najbolj odmaknjen dominjon, tudi najbolj angleški, tako po izvoru prebivalstva kot po jeziku in po kulturni navezanosti na staro domovino.

"Gospodarstvo Nove Zelandije je zgrajeno na travi", je zapisal pisec neke knjige o Novi Zelandiji. S tem je hotel povedati, da je od izvoza živinorejskih proizvodov odvisen procvit dežele. Specializacija v živinoreji pa ni bila vedno značilna za Novo Zelandijo. V prvi fazi razvoja je mogla nuditi dežela za izvoz le malo, v glavnem les in volno. Nato je sledila sredi preteklega stoletja krajša doba, ko je zlata mrzlica v Avstraliji in Kaliforniji dala vzpodbudo za pridelovanje žita za izvoz. Ta nenadna in izjemna konjunktura je hitro splahnela. Prav tako epizodnega pomena za novozelandsko gospodarstvo je bilo v šestdesetih letih prejšnjega stoletja izkoriščanje nahajališč zlata, zlasti v pokrajini Otago na jugu južnega otoka. Trajnejše učinke je pustila iznajdba umetnega ohlajevanja živil, ki je v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja omogočila, da so se začela tudi hitro pokvarljiva živila prevajati na velike razdalje. Šele od takrat se je začelo usmerjati gospodarsko izkoriščanje vse bolj v živinorejo. Podnebje Nove Zelandije je za to kot nalašč. V dobro namočeni in sorazmerno topli deželi ne uspevajo dobro le domače trave, ampak so tudi iz Evrope prinešene boljše vrste trave, ki so marsikje izpodrinile stare. Mnogi lepi gozdovi, ki so sprva prekrivali tudi nižavja, so se zlasti na severnem otoku morali umakniti travnikomin pašnikom. Poljedelstvo, ki zahteva več delovne sile, se je ohranilo v glavnem kot dopnilo k živinoreji in se je od žit preuravnalo na krmilne rastline. Sicer pa v večjem delu Nove Zelandije močno namorsko podnebje žitom ne nudi najboljših pogojev. Pridelovanje pšenice je danes lokalno važno le na Canterburyjski ravnini na vzhodni strani južnega otoka, kjer je podnebje sorazmerno suho. Tu je žitnica obeh otokov, ki pa komaj daje dovolj za domače potrebe. Oves je po pomenu druga žitarica. Gojijo ga tudi še bolj na jugu, kjer mu prija hladnejše in vlažnejše podnebje. Koruzo gojijo manj in še to le za živinsko krmo, predvsem na toplejšem severu. Krompir gojijo po malem povsod, a je važen tudi za živinorejo. Vsekakor so možnosti za večji razmah poljedelstva, toda danes je bolj rentabilno gojiti živino. Nova Zelandija je zato ena najbolj izrazitih živinorejskih dežel na svetu. Daleč največji del farmarjev živi od živinoreje in s predelavo in trgovino z živinorejskimi proizvodi preživlja tudi sicer večino prebivalstva. Ovčarstvo je zaradi izvoza volne važno že od prvih začetkov kolonizacije. Danes je po številu ovac Nova Zelandija med prvimi deželami na svetu (32 milijonov). Suha Canterburyjska nižina je bila že sprva idealno področje za ovce pasme merino. Ko so jo z križanjem z drugimi pasmami prilagodili tudi vlažnejšim področjem, se je ovčarstvo močno razširilo tudi drugod. Težišče pa je vendar ostalo še na južnem otoku, čeprav ne manjka ovac tudi v slabše namočenih južnih in vzhodnih delih severnega otoka. Sicer pa je severni otok predvsem področje intenzivne govedoreje. Tu redijo domala tri četrtine skoraj petmilijonske črede novozelandskega goveda. Milo podnebje omogoča pašo skoraj preko vsega leta. Govedoreja se je specializirala za rejo molznih krav in za izdelovanje raznih mlečnih izdelkov (sira, surovega masla). Kakor vse novozelandsko gospodarstvo, je tudi živinoreja v tehnološkem pogledu nad vse moderna, in uporaba raznih strojev, od električnih posnemalnikov za mleko do električnih strojev za striženje ovac, je vsesplošna. Temu primerna je tudi kakovost proizvodov, ki vzdržijo konkurenco na vsakem tržišču. Tržišče živinorejskih proizvodov Nove Zelandije je predvsem Velika Britanija. Tja gre domala vse zmrznjeno meso, govedina in nič manj bravina, surovo maslo, sir, kondenzirano mleko,

kože, pa tudi večina izborne volne, za katero postajajo tudi ZDA vedno važnejši kupec. Velika Britanija je že po značaju svojega gospodarstva najboljši kupec, zelo važno pa je tudi, da je Nova Zelandija z njo finančno povezana v okviru šterlinšega bloka, kar še po svoje kanalizira izvoz v staro domovino in dotok industrijskih izdelkov od tam. Zunanja trgovina se vrši zato do 4/5 z Vel. Britanijó. Dve svetovni vojni sta pripomogli, da se je tudi domača industrija lepo razvila. Medtem ko je do prve svetovne vojne pomenila le malo in je predelovala v glavnem le živinorejske proizvode, so do danes precej narasle tudi cementna, drobna kovinska in celo strojna industrija, pa tudi lađjedelnice. Kakor je s tem narasel delež v industriji zaposlenega prebivalstva na četrtino vsega prebivalstva, je glede večine industrijskih izdelkov, zlasti bolj kompliciranih, Nova Zelandija slej ko prej še vedno navezana še dalje na uvoz. Medtem ko je industrija, ki predeluje kmetijske proizvode, razširjena tudi v manjših mestecih, se je ostala industrija naselila predvsem v Aucklandu (300 000 prebivalcev) in Wellingtonu (200 000 prebivalcev), ki je obenem tudi glavno mesto dominiona. V trgovini, zlasti pa v kulturnoprosvetnem oziru, je važno mesto še Christchurst (170 000 prebivalcev). Z izjemo Dunedina (90 000 prebivalcev), glavnega središča novozelandskega juga, imajo druga, sicer precej številna mesteca, podeželski značaj in so le središča svojega agrarnega zaledja. Nobeno ne preseže 30 000 prebivalcev. Rudarskih naselij ni dosti, saj Nova Zelandija prav malo izkorišča svoje bogastvo. Milijon ton premoga in dva milijona ton lignita na leto ne zadoščajo po energiji niti domačim potrebam. Pomembne postajajo velike sile vodnatih novozelandskih rek, ki jih pa še zdaleč niso dovolj izkoristili, kakor tudi rudnih bogastev ne. Živinorejska monokultura je uničila mnogo gozdov, ki ne pokrivajo danes več od četrtine površja in pri razmeroma ekstenzivnem gozdarstvu komaj zadoščajo za kritje domačih potreb po lesu. Pogozdovanje z evropskimi in severnoameriškimi iglavci je zato eden od korakov k bodočemu razvoju dežele. Do danes se namreč Nova Zelandija še ni povsem znebila potez kolonialnega gospodarstva, ki se kažejo v forsiranju trenutno najbolj rentabilne panoge, to je živinoreje, ob zanemarjanju drugih virov, ki jih le slabo izkoriščajo. Vsekakor pa je uspelo deželi, da je na račun dobre konjunkturo in ob močnem regulacijskem posegu države v gospodarstvo dosegla presenetljivo visok življenjski standard. Kakor vse njeno gospodarstvo pa je ta odvisen še vedno le od ugodnega položaja na tržiščih živinorejskih proizvodov daleč izven dežele same.

Ivan Gams

Nekaj novejših spoznanj klimatske morfologije

Zadnji čas so objavile geografske revije številne članke o klimatski morfologiji. Tukaj navajam samo nekaj rezultatov nekaterih važnejših razprav.

Baulig (1) je načel problem intenzivnosti preoblikovanja površja in ohranjenosti uravnave v različnih klimatskih pasovih. Vse kaže, da od vseh eksogenih morfogenetskih procesov najintenzivneje preoblikuje površje rečna erozija in to v vlažni in topli klimi. Kljub temu pa najdemo najobširnejše uravnave v polsušnih in savanskih področjih. Tukaj se namreč že ustvarjene uravnave najdlje obdrže. V vlažnih predelih reke hitro dosežejo profil ravnotežja, to je, intenzivno bočno erodirajo, ob ponovnem znižanju erozijske baze pa nastalo uravnavo prav tako hitro uničijo.